

Niekoľko úvah k určovaniu výšky náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch

Zlocha, E.*

ZLOCHA, E.: Niekoľko úvah k určovaniu výšky náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch. Právny obzor, 106, 2023, č. 4, s. 321 – 332. <https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2023.4.04>

Some considerations on the determination of the amount of compensation for non-pecuniary damage. The article deals with the issue of determining the amount of compensation for non-pecuniary damage for unjustified interference in the immaterial sphere of the person. Determining the amount of compensation is problematic. The Slovak legislation provides almost no guidelines in this respect, and no limits or boundaries within which the court can move when awarding compensation. In practice, therefore, court case-law and the established decision-making of the courts, which have more or less developed a system of aspects that may influence the amount of compensation awarded, are of great importance. In the present article we try to provide an insight into the established case law and individual criteria, which we confront with the legal-theoretical interpretation.

Key words: *compensation, non-pecuniary damage, appropriate satisfaction, amount of compensation, personality protection, quantification*

Úvod

Právna úprava primeraného zadosťučinenia, tak ako je vymedzená v súčasnej právnej úprave, vyvoláva v rozhodovacej praxi súdov ťažkosti najmä pri určovaní výšky relutárnej náhrady primeraného zadosťučinenia. Podobný problém však vyvstáva aj pri iných právnych inštitútoch, napr. pri určovaní výšky výživného a v celom rade ďalších prípadov. Zatiaľ čo k náhrade škody a jej rozsahu bolo publikovaných množstvo odborných, vedeckých článkov a monografií, k inštitútu nemajetkovej ujmy bolo doposiaľ publikovaných len niekoľko parciálnych odborných výstupov, a to najmä z toho dôvodu, že v dnešnej podobe bol tento inštitút inkorporovaný do slovenského právneho poriadku až v roku 1990 v rámci novelizácie Občianskeho zákonníka.¹ Postupom času sa nárok na primerané zadosťučinenie stal súčasťou viacerých vnútroštátnych právnych predpisov. Nárok na primerané zadosťučinenie je, ako právny prostriedok ochrany proti porušeniu alebo ohrozeniu subjektívnych práv nemateriálneho charakteru, zakotvený napríklad v obchodnom

* JUDr. Lubomír Zlocha, PhD., Ústav štátu a práva SAV, v. v. i., Bratislava.

¹ Zákonom č. 87/1990 Zb., ktorým sa menil a doplnil zákon č. 40/1964 Z. z. Občiansky zákonník v príslušnom znení:
„§ 13

(1) *Občan má právo najmä sa domáhať, aby sa upustilo od neoprávnených zásahov do práva na ochranu jeho osobnosti, aby sa odstránili následky týchto zásahov a aby mu bolo dané primerané zadosťučinenie.*

(2) *Pokiaľ by sa nezdalo postačujúce zadosťučinenie podľa odseku 1 najmä preto, že bola v značnej miere znížená dôstojnosť občana alebo jeho vážnosť v spoločnosti, má občan tiež právo na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch.*

(3) *Výšku náhrady podľa odseku 2 určí súd s prihliadnutím na závažnosť vzniknutej ujmy a na okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo.*“

práve (v rámci porušenia práv k obchodnému menu a právnych prostriedkov proti nekalej súťaži), v ústavnom práve (v súvislosti s porušením ústavných práv jednotlivcov), v antidiskriminačných predpisoch (nedodržanie zásady rovnakého zaobchádzania), v rámci zodpovednosti štátu za škodu pri výkone verejnej moci (ak iba samotné konštatovanie porušenia práva nie je dostatočným zadost'účením vzhľadom na ujmu spôsobenú nezákonným rozhodnutím alebo nesprávnym úradným postupom) a mnohých ďalších.

Vychádzajúc zo zásady *ubi ius ibi remedium* je podstata materiálneho právneho štátu spätá s možnosťou vynucovania právnych noriem, teda možnosťou vynucovania povinností vyplývajúcich z platného práva prostredníctvom sankčných mechanizmov. Sankčné mechanizmy súkromného práva riešia konflikt medzi jednotlivcami (tak fyzickými ako aj právnickými osobami). Hlavným účelom sankcií v súkromnom práve je odčiniť ujmu spôsobenú jednotlivcovi a plne mu nahradiť to, čo mu bolo spôsobené protiprávnym konaním, v tomto prípade v jeho nemajetkovej sfére. S ohľadom na uvedené je povinnosť poskytnúť primerané zadost'účinenie jedným z možných negatívnych následkov porušenia práva a vyvodenia sekundárnej právnej zodpovednosti za protiprávne konanie.

Inštitút primeraného zadost'účinenia predstavuje nástroj na odstránenie ujmy nemateriálneho charakteru, pričom uplatnením tohto nároku nemožno obchádzať a ani nahrádzať ostatné zákonné prostriedky vedúce k odstráneniu materiálnej ujmy. Primerané zadost'účinenie je spravidla poskytované v nepeňažnej podobe, a to najmä vo forme ospravedlnenia, niekedy vo forme uverejnenia rozsudku na trovy žalovaného² a spravidla až v prípadoch závažnejších zásahov prichádza do úvahy relatívna náhrada nemajetkovej ujmy. Spoločnými podmienkami vzniku nároku na primerané zadost'účinenie sú protiprávnosť konania, ktorým dochádza k zásahu do práv dotknutého subjektu, existencia nemajetkovej ujmy na právach dotknutého subjektu a príčinná súvislosť medzi protiprávnym konaním a spôsobeným následkom – vznikom nemajetkovej ujmy.³

V tomto príspevku sa zameriavame na nárok na primerané zadost'účinenie v peňažnej forme, pričom vo všeobecnosti platí, že pri nemajetkovej ujme prichádza do úvahy peňažná náhrada len vtedy, ak nemožno túto ujmu odčiniť inak. Na druhej strane sa zdôrazňuje, že pri ustálení výšky náhrady musí ísť vždy o skutočné a dostatočne účinné odčinenie spôsobenej nemajetkovej ujmy.

² Napr. § 341 ods. 3 CSP: „Súd môže na návrh úspešného žalobcu priznať právo zverejniť rozsudok alebo jeho časť na trovy žalovaného; vo výroku rozsudku určí rozsah, formu, spôsob zverejnenia a výšku trov zverejnenia rozsudku, prípadne výšku preddavku, ktorý je potrebné zložiť žalobcovi, ktorého žalobe sa vyhovel.“

³ Pozri aj VOZÁR, J. § 11 – 16 Občianskeho zákonníka : výklad k uvedeným paragrafom OZ : (Ochrana osobnosti: Osobnostné práva, Záonné licencie, Právne prostriedky ochrany osobnosti, Postmortálna ochrana osobnosti, Zodpovednosť za škodu). In ŠTEVČEK, M. et al. *Občiansky zákonník : komentár : I. a II. zväzok*. 2. aktualizované vyd. Praha : C. H. Beck, 2019, s. 62 – 99.

1. Účel a funkcie primeraného zadosťučinenia

Základným východiskom určovania výšky primeraného zadosťučinenia je správne vymedzenie účelu a funkcie primeraného zadosťučinenia. Účelom primeraného zadosťučinenia nie je poskytnúť dotknutému subjektu náhradu peňažného ekvivalentu, ani obnovu pôvodného stavu, keďže ujmu v nemajetkovej sfére nemožno obnoviť, ani v peniazoch presne ohodnotiť a kvantifikovať.⁴ Účelom primeraného zadosťučinenia v peniazoch je poskytnúť dotknutému subjektu spravodlivé zmiernenie (satisfakciu) za neoprávnený zásah do nemajetkovej sféry.⁵

Základným cieľom primeraného zadosťučinenia je odčinenie vzniknutého bezprávia, pretože poškodený sa spravidla nemôže domáhať toho, aby k neoprávnenému zásahu, ktorý nastal v minulosti, nedošlo (nemôže sa vymáhať primárna povinnosť). V zásade má náprava akéhokoľvek neoprávneného zásahu v prvom rade smerovať k uvedeniu do predošlého stavu (*restitutio in integrum*), t. j. stavu, ktorý existoval pred porušením práva. Ak je primárnym cieľom uvedenie do predošlého stavu, potom funkcia alternatívnych prostriedkov nápravy vrátane primeraného zadosťučinenia musí byť predovšetkým satisfakčná (kompenzačná).

V rozhodovacej praxi súdov sa často vyskytujú, okrem spomínanej satisfakčnej funkcie primeraného zadosťučinenia, aj iné funkcie, ktoré sú určujúce pri určovaní výšky primeraného zadosťučinenia v peniazoch. Súdny často dôvodí, že v určitých prípadoch je potrebné v záujme realizácie preventívno-sankčných aspektov náhrady nemajetkovej ujmy priznať poškodenému sumu, ktorá presahuje kompenzáciu ujmy, ktorá mu bola spôsobená.

V rozhodovacej praxi bolo pomerne dlho sporné, či reletárna náhrada nemajetkovej ujmy plní iba funkciu satisfakčnú alebo aj funkciu preventívno-sankčnú. Ústavný súd ČR v staršom rozhodnutí uviedol, že: „*Primerané zadosťučinenie je jednou z občianskoprávných sankcií, ktorá má odrádzať rušiteľa chránených osobnostných statkov a jeho možných nasledovníkov od protiprávneho konania, a byť tak nástrojom špeciálnej aj generálnej prevencie, čo vyžaduje, aby sa jednalo o sankciu patrične dôraznú a dostačujúcu (primeranú) aj z tohto hľadiska. V rozhodnutí súdu musí byť preventívne optimalizované medzi satisfakčným a sankčným pôsobením primeraného zadosťučinenia, medzi ktorými existuje vzťah komplementarity (navzájom sa dopĺňajú, posilňujú), ako aj vzťah konkurencie (v tom smere, že výška náhrady nesmie byť iba exemplárnou civilnou sankciou, t. j. fakticky bezdôvodným obohatením osoby dotknutej neoprávneným zásahom). Ak bolo by zadosťučinenie zakaždým či prevažne len nízke bez ohľadu na okolnosti, mohlo by to viesť k objektívne žiaducej myšlienke, že sa zásahy môžu pôvodcovi vyplatiť, najmä ak nimi docielil svoj priamy alebo nepriamy obchodný alebo iný hospodársky prospech (napr. vyššou predajnos-*

⁴ Pre reparáciu materiálnej ujmy je potrebné využiť inštitúty náhrady škody, prípadne bezdôvodného obohatenia.

⁵ LAZAR, J. a kol. *Základy občianskeho hmotného práva*. 2. zväzok. 2. vyd. Bratislava : Iura Edition, 2004, s. 557.

ťou nákladu bulvárnej tlače alebo vyššou sledovanosťou televízneho programu). Náhrada nemajetkovej ujmy neplní iba funkciu satisfakčnú, pretože ak sa hodnotí pri určení výšky náhrady nemajetkovej ujmy aj otázka zavinenia a ak má rozhodnutie súdu čo do výšky peňažného odškodnenia účinne prispievať k zníženiu, resp. k eliminácii nežiaducej ujmy na osobnosti fyzických osôb, musí nutne náhrada nemajetkovej ujmy v peniazoch plniť práve aj spomínanú preventívno-sankčnú funkciu.“⁶

Preventívno-sankčná funkcia relutárnej náhrady nemajetkovej ujmy sa často vyskytuje v rozhodnutiach súdov vo veci nekalej súťaže: „Zaplatenie zadostučinenia by malo pre rušiteľa predstavovať určitú finančnú ujmu (a nielen ujmu morálnu), ktorá má vyrovnať porušenie rovnováhu v postavení rušiteľa a nekalou súťažou dotknutej osoby. Primerané zadostučinenie plní dvojitú funkciu - sankčnú (sankcia postihuje toho, kto chybne konal a odrádza ho od opakovania závadného konania) i preventívnu (priznaním zadostučinenia je dané najavo, že nekalá súťaž sa ‚nevypláca‘ a dobré mravy súťaže je potrebné rešpektovať). V súdnom rozhodnutí (v rámci právneho riešenia sporu z titulu nekalej súťaže) súd musí dokázať vyjadriť nielen svoje stanovisko ku konkrétnemu prípadu, odôvodniť svoje závery a vychádzajúc z uplatnených nárokov uložiť rušiteľovi za čin nekalej súťaže zaslúženú sankciu zodpovedajúceho rozsahu, prípadne aj viac sankcií, ale pri konkrétnom rozhodovaní o ukladaní povinností rušiteľovi je vždy súčasne vedený snahou vychovávať konkrétneho rušiteľa a tiež všetkých potenciálnych rušiteľov, aby ani rušiteľ, ani nikto iný nemohol nadobudnúť dojem, že nekalá súťaž sa stále ešte vypláca.“⁷

Je pravdou, že aj časť odbornej literatúry tvrdí, že náhrada nemajetkovej ujmy musí byť taká vysoká, aby bola spôsobilá v budúcnosti od neoprávnených zásahov účinne odradiť či už rušiteľa, alebo iné subjekty.⁸

Úlohu preventívno-sankčnej funkcie spravodlivého zadostučinenia nemožno v zásade vylučovať, avšak takzvanú preventívno-sankčnú funkciu možno pripustiť len v tom zmysle, že uloženie peňažnej náhrady, ako následok porušenia príkazu či zákazu obsiahnutého v právnej norme, v sebe zahŕňa preventívny prvok – má odrádzať samotného rušiteľa aj ďalšie subjekty od porušenia práva, ako aj sankčný prvok – rušiteľa právnej normy stíha negatívny následok touto právnou normou predpokladaný.

V súkromnoprávných vzťahoch je primárna funkcia peňažnej náhrady funkcia satisfakčná, zatiaľ čo funkcia preventívno-sankčná je iba odvodená a sprostredkovaná. Nemožno ju teda chápať v tom zmysle, že by *per se* účelom uloženia peňažnej náhrady bolo exemplárne potrestanie pôvodcu zásahu, a teda požiadavka, aby bola peňažná náhrada taká vysoká, aby sa porušovanie právnej normy pôvodcovi zásahu „nevyplácalo“. Proti sankčnej funkcii peňažnej náhrady nemajetkovej ujmy existuje

⁶ Nález Ústavného súdu ČR zo 6. marca 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09.

⁷ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 23 Cdo 3704/2011.

⁸ Porov. ELIÁŠ, K. a kol. *Velký akademický komentář*. 1. sv. Praha : Linde, 2008, s. 157; RYŠKA, M. Výše a účel náhrady nemajetkové ujmy v penězích při ochraně osobnosti. In *Právní rozhledy*, č. 9, 2009, s. 305 a násl.

niekoľko presvedčivých argumentov. Koncepcia sankčnej náhrady nie je vlastná kontinentálnemu systému práva a trestanie by malo byť doménou verejného práva, najmä správneho a trestného práva. Primerané zadosťučinenie by malo byť chápané len ako prostriedok náhrady ujmy (satisfakcie), nie ako prostriedok na odstránenie potenciálnych rušiteľov.⁹ Generálna a špeciálna prevencia je zabezpečená tým, ak je zrejmé, že poškodený sa môže vždy domáhať nápravy (napr. zmiernenia ujmy zadosťučinením, ktoré je primerané), ktorá je dosiahnuteľná. Represívna (sankčná) funkcia náhrady škody sa taktiež nezhoduje s ústavnou zásadou *nulla poena sine lege certa*, keďže žiadny zákon výslovne nestanovuje, že takáto represívna zložka odškodnenia môže byť uložená a už vôbec nie v akej maximálnej výške.¹⁰ Represívne náhrady (punitive damages),¹¹ tak ako sa priznávajú v angloamerickom práve, môžu byť podľa niektorých autorov dokonca v rozpore s verejným poriadkom.¹² Ďalším argumentačným dôvodom neprípustnosti sankčnej náhrady ujmy je možný likvidačný účinok pre rušiteľa a vznik bezdôvodného obohatenia na strane poškodeného.¹³ Posledný argument proti sankčnej náhrade ujmy má procesnoprávny charakter, pretože ak v našom práve ide o potrestanie súkromnej osoby, potom sú orgány verejnej moci povinné hľadať okolnosti svedčiace nielen proti páchatelovi, ale aj v jeho prospech (tzv. vyhládavacia zásada). Tieto požiadavky však civilný proces, ktorý sa riadi zásadou kontradiktórnosti, nespĺňa (je nutná procesná aktivita sporových strán, ktoré sú zásadne povinné tvrdiť rozhodujúce skutočnosti a označiť dôkazné prostriedky na preukázanie svojich tvrdení; každá procesná strana má právo oboznámiť sa a reagovať na tvrdenia a dôkazné návrhy protistrany). Aj Najvyšší súd ČR dospel k záveru, že český právny poriadok neupravuje súkromnoprávny inštitút sankčnej náhrady ujmy ako taký. Sankčná náhrada ujmy je vyhradená verejnemu právu (porovnaj uznesenie Najvyššieho súdu z 22. 8. 2014, sp. zn. 30 Cdo 3157/2013 a judikatúru, na ktorú odkazuje).

Sumarizujúc uvedené závery môžeme konštatovať, že hlavná, primárna a nespochybniteľná funkcia relatívnej náhrady nemajetkovej ujmy je funkcia satisfakčná a preventívno-sankčná funkcia síce *a priori* nie je vylúčená, ale nemôže bez ďalšieho odôvodniť uloženie podstatne vyššej náhrady len preto, aby bola so zreteľom na finančné pomery pôvodcu zásahu spôsobilá ho exemplárne potrestať a odradiť ho od opakovania podobného rovnakého zásahu.¹⁴ Preventívno-sankčná funkcia relatívnej

⁹ Porov. DOLEŽAL, T., MELZER, F. In MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář*. Sv. IX. Praha : Leges, 2018, s. 953 – 954.

¹⁰ DOLEŽAL, R. Sankční funkce náhrada újmy – punitive damages v českém právu? In *Právní rozhledy*, roč. 26, č. 8, 2018, s. 279. ISSN 1210-6410.

¹¹ Punitive damages sú súkromnoprávnym druhom náhrady ujmy, ktorej účelom nie je spôsobenú ujmu kompenzovať alebo za ňu poskytnúť zadosťučinenie, ale škodu potrestať.

¹² KÜHN, Z. Má mít náhrada škody v soukromém právu sankční funkci? In HAVEL, B., PIHERA, V. (eds.). *Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Praha, Plzeň : Aleš Čeněk, 2010, s. 205 až 206.

¹³ RYŠKA, M. Výše a účel náhrady nemajetkové újmy v penězích při ochraně osobnosti. In *Právní rozhledy*, č. 9, 2009, s. 305 a násl.

¹⁴ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo 17. 12. 2020, sp. zn. 25 Cdo 1752/2019.

náhrady nemajetkovej ujmy má doplnkový a podporný charakter, a teda pristupuje len ako vedľajšie a pomocné kritérium pri určovaní výšky náhrady. Súdy by sa v odôvodnení rozhodnutí mali vysporiadať aj s týmto aspektom, a to najmä v situáciách, keď žalobca prezentuje argumenty odôvodňujúce priznanie náhrady vo vyššej výške a/alebo potrebu preventívno-sankčného pôsobenia primeraného zadost'učinienia.

2. Rozdielne hmotnoprávne východiská pri určovaní výšky náhrady

Ako vyplýva z jednotlivých ustanovení právneho poriadku umožňujúcich domáhať sa primeraného zadost'učinienia v peniazoch, v niektorých prípadoch zákon vymedzuje podmienky a kritériá na priznanie relutárnej náhrady, v iných nie. J. Vozár sa domnieva, že táto odlišnosť právnej úpravy predpokladov priznania náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch nie je výsledkom sofistikovaného postupu zákonodarcu, ale skôr výsledkom zákonodarnej nekoordinovanosti.¹⁵

Neoprávnený zásah do osobnosti fyzickej osoby je zásahom najmä do života a zdravia, občianskej cti a ľudskej dôstojnosti, ako aj súkromia, mena a prejavov osobnej povahy (§ 11 OZ), pričom takýto zásah umožňuje poskytnúť morálne zadost'učinenie (§ 13 ods. 1 OZ), uverejniť rozsudok na náklady žalovaného spôsobom podľa rozhodnutia súdu, ale aj náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch, avšak iba za podmienky, ak sa nezdá postačujúce morálne zadost'učinenie najmä preto, že bola v značnej miere znížená dôstojnosť fyzickej osoby alebo jej vážnosť v spoločnosti (§ 13 ods. 2 OZ).

V zmysle ustanovenia § 9 ods. 3 antidiskriminačného zákona,¹⁶ ak by primerané zadost'učinenie nebolo dostačujúce, najmä ak nedodržaním zásady rovnakého zaobchádzania bola značným spôsobom znížená dôstojnosť, spoločenská vážnosť alebo spoločenské uplatnenie poškodenej osoby, môže sa tá domáhať aj náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch. Sumu náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch určí súd s prihliadnutím na závažnosť vzniknutej nemajetkovej ujmy a všetky okolnosti, za ktorých došlo k jej vzniku.

Podobne v zákone o zodpovednosti štátu za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci¹⁷ obsahuje právna úprava kritériá, ktoré súd v rámci rozhodovacej činnosti zohľadňuje. Podľa § 17 ods. 3 uvedeného zákona výška nemajetkovej ujmy v peniazoch sa určuje s prihliadnutím najmä na:

- a) osobu poškodeného, jeho doterajší život a prostredie, v ktorom žije a pracuje;
- b) závažnosť vzniknutej ujmy a na okolnosti, za ktorých k nej došlo;

¹⁵ VOZÁR, J. Nemajetková ujma v súkromnom práve s akcentom na obchodný zákonník (pohľad na problematiku cez interpretačné pravidlo „effet utile“). In *XX. Karlovarské právnické dny : XX. Karlsbader Juristentage*. Praha : Leges, 2012, s. 352 – 364.

¹⁶ Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon).

¹⁷ Zákon č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov.

- c) závažnosť následkov, ktoré vznikli poškodenému v súkromnom živote;
- d) závažnosť následkov, ktoré vznikli poškodenému v spoločenskom uplatnení.

V prípadoch neoprávneného použitia názvu právnickej osoby (§ 19b ods. 2 OZ) patrí dotknutej osobe morálne zadosťučinenie, ale aj zadosťučinenie v peniazoch, čo platí aj v prípade neoprávneného zásahu do dobrej povesti právnickej osoby (§ 19b ods. 3 OZ). Zákon tu však nepodmieňuje nárok na náhradu v peniazoch tým, že morálna satisfakcia nepostačuje.

Čie práva boli dotknuté alebo ohrozené neoprávneným používaním obchodného mena, môže požadovať primerané zadosťučinenie, ktoré sa môže poskytnúť aj v peniazoch (§ 12 ods. 3 OBZ). Podobne osoby, ktorých práva boli porušené alebo ohrozené nekalou súťažou, môžu požadovať primerané zadosťučinenie, ktoré sa môže poskytnúť aj v peniazoch (§ 53 OBZ). V týchto prípadoch zákon taktiež nepodmieňuje nárok na náhradu v peniazoch žiadnymi ďalšími skutočnosťami a ani nevymedzuje kritériá na určenie výšky náhrady.

Časť judikatúry pertraktuje názor, že zákonné kritériá sú jedinými, ktorými sa súd pri rozhodovaní o výške má a môže spravovať.¹⁸ Je pravdou, že tieto kritériá sú zväčša formulované všeobecne, vďaka čomu je úprava dostatočne plastická a súd tak môže brať ohľad aj na širšie okolnosti a aspekty spôsobenej nemajetkovej ujmy. Najvyšší súd SR uviedol že: „*pri určení konkrétnej výšky peňažného zadosťučinenia bolo možné v rámci voľnej úvahy súdu, ktorá práve na tomto mieste dostáva veľký priestor, a v súlade s princípom spravodlivosti pružne prihliadnuť na najrôznejšie momenty...*“¹⁹

Podľa článku 10:103 (2) Princípov európskeho deliktneho práva (PETL): „*Všeobecne platí, že pri stanovení takejto náhrady škody (vrátane nemajetkovej ujmy, pozn. autora) musia byť brané do úvahy všetky okolnosti prípadu vrátane závažnosti, trvania a následkov utrpenia. Stupeň zavinenia škodcu je braný do úvahy len vtedy, ak významnou mierou prispel k ujme poškodeného.*“²⁰ Napriek tomu, že princípy PETL majú povahu *soft law*, predstavujú významný základ pre budúcu harmonizáciu európskeho deliktneho práva.

Zastávame názor, že aj v prípadoch absentujúcej podrobnejšej hmotnoprávnej úpravy na určenie výšky primeraného zadosťučinenia, a to vymedzením podmienok (resp. kritérií), je podľa nášho názoru vhodné použitím *analógie iuris* aplikovať kritériá obsiahnuté v iných právnych predpisoch a v rozhodovacej praxi súdov, napríklad teda výšku primeraného zadosťučinenia určovať s prihliadnutím na závažnosť vzniknutej nemajetkovej ujmy a jednak s prihliadnutím na všetky okolnosti, za ktorých došlo k vzniku ujmy, všetky okolnosti, za ktorých došlo k porušeniu práva, či žalovaná strana zasiahla do práv žalobcu z nebanlivosti (ľahostajnosti) alebo, či jej

¹⁸ Napr. rozsudok Krajského súdu v Trnave z 26. februára 2013, sp. zn. 9Co/423/2012.

¹⁹ Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 30. októbra 2012, sp. zn. 4 Cdo 139/2011.

²⁰ PETL pri nemajetkovej ujme, ktorá je často neoddeliteľne spájaná s ujmom na zdraví či živote, časť kompenzácie posudzujú ako majetkovú škodu (podľa slovenskej legislatívy napr. stratu zárobku, liečebné náklady) a časť ako nemajetkovú ujmu (podľa slovenskej legislatívy napr. náhradu za vytrpené bolesti či sťaženie spoločenského uplatnenia).

možno na neoprávnenom zásahu a vzniknutom nepriaznivom následku pripočítat úmysel a pod., poprípade dokonca zlý úmysel a pohnútku. V každom z uvedených prípadov sa tieto okolnosti budú odvíjať od špecifik danej právnej veci.²¹

3. K primeranosti a spravodlivosti výšky náhrady

V prípade, ak všeobecné súdy konštatujú, že sú splnené predpoklady na priznanie náhrady nemajetkovej ujmy, zostáva zodpovedať otázku jej výšky. Právne predpisy spravidla nevy vymedzujú limity maximálnej výšky náhrady nemajetkovej ujmy. Hoci sa určenie výšky náhrady stáva vecou voľnej úvahy súdu, aj táto úvaha podlieha hodnoteniu a súd musí v každom jednotlivom prípade vychádzať z úplného skutkového stavu a v jeho rámci z veľmi konkrétnych a preskúmateľných hľadísk. Iba tak možno vytvoriť záruky, že určenie výšky priznaného peňažného zadosťučinenia povedie k zákonom požadovanému primeranému zmierneniu závažnej nemajetkovej ujmy.²²

Pri určovaní výšky zadosťučinenia je dôležitým aspektom to, aby zadosťučinenie odrážalo všeobecne zdieľané predstavy o spravodlivosti. Pri určovaní výšky zadosťučinenia sa musí uplatňovať aj zásada primeranosti (proporcionality), a to tak, že všeobecné súdy porovnávajú výšku takéhoto zadosťučinenia priznaného v skutkovo podobných prípadoch.

Na tomto mieste je potrebné poznamenať, že súdy často kategoricky a formalisticky porovnávajú sumy peňažných zadosťučinení priznaných nielen v skutkovo podobných veciach, ale aj v celkom odlišných prípadoch, predovšetkým postavených na inom právnom základe. Dlhodobo zastávame názor, že súdy sa pri ustaľovaní výšky zadosťučinenia nesprávne odvolávajú na rozhodovaciu prax súdov podľa iných osobitných predpisov, v ktorých je často *ex lege* presne určená prípadne limitovaná výška náhrady nemajetkovej ujmy (napr. podľa zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov), a závery týchto rozhodnutí *per analogiam* aplikujú v iných právnych veciach (t. j. v konkrétnom prípade odôvodňujú výšku náhrady v nadväznosti na komparáciu výšky náhrad priznávaných v odlišných právnych veciach). Domnievame sa, že takéto zjednodušenie rozhodovacej činnosti súdu nemá žiadnu ústavnoprávnu a ani zákonnú oporu. Uvedené osobitné právne predpisy sú výsledkom legislatívnej činnosti zákonodarcu, ktorého k prijatiu predmetnej úpravy viedli rôzne pohnútky, účel, zmysel a ciele právnej úpravy. Súd je v konkrétnej právnej veci viazaný výlučne ustanoveniami príslušného aplikovateľného právneho predpisu, teda pokiaľ súd rozhoduje spor napríklad v intenciách § 11 v spojení s § 13 ods. 2 OZ, má aplikovať len tieto relevantné ustanovenia a zohľadniť tomu zodpovedajúcu rozhodovaciu prax súdov v skutkovo rovnakých alebo podobných veciach.

V určitých prípadoch však nie je možné analogicky aplikovať ani rozhodovaciu

²¹ Podobne KEREČMAN, P. Právo na primerané zadosťučinenie a náhradu nemajetkovej ujmy v slovenskom právnom poriadku (2. časť – dokončenie). In *Justičná revue*, 58, 2006, č. 10, s. 1432 a nasl.

²² Porov. Nález Ústavného súdu ČR, sp. zn. I. ÚS 833/19, bod 19.

prax súdov vo veciach postavených na rovnakom právnom základe, avšak s rozdielnym skutkovým základom. Napríklad prípady zásahov v podobe nepravdivých článkov v bulvárnej tlači, ktoré sú spôsobilé citeľne zasiahnuť do ľudskej dôstojnosti, nemožno stotožňovať s prípadmi sekundárne poškodených osôb v dôsledku úmrtia blízkej osoby, ktoré sa posudzujú zhodne podľa § 11 a § 13 OZ. Skutočnosť, že zatiaľ čo v prípade článkov možno čiastočnú nápravu nemajetkovej ujmy dosiahnuť napríklad uverejnením ospravedlnenia alebo poskytnutím priestoru na vyjadrenie k nepravdivým informáciám, v prípade náhrady nemajetkovej ujmy spôsobenej smrťou blízkej osoby tieto spôsoby spravidla neprichádzajú do úvahy a jedinou možnosťou nápravy je poskytnutie zodpovedajúceho peňažného zadosťučinenia.²³

Ústavný súd SR sa v čerstvom rozhodnutí²⁴ taktiež kriticky vyjadril k rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu SR a všeobecných súdov SR k určovaniu výšky primeraného zadosťučinenia (v prejednávanej veci podľa zákona č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti štátu za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci): „*Treba uviesť, že žalobca v namietanom konaní pred všeobecnými súdmi v medziach zákona o zodpovednosti štátu realizoval svoje základné právo podľa čl. 46 ods. 3 ústavy na náhradu škody spôsobenú rozhodnutiami súdov a iných štátnych orgánov jeho trestným stíhaním. Bola to sťažovateľka – Slovenská republika, ktorá hranice základného práva žalobcu stanovila relatívne neurčitými pojmami obsiahnutými v § 17 ods. 2 zákona o zodpovednosti štátu, ktorých výklad prenechala všeobecným súdom. Slovenská republika – jej všeobecné súdy za pomerne dlhé obdobie platnosti tohto ustanovenia neboli schopné vytvoriť stabilizovanú, no predovšetkým konkrétnu judikatúru, z ktorej by bolo možné transparentne vyvodit', akú čiastku náhrady nemajetkovej ujmy treba v typovo podobných prípadoch považovať za primeranú. Táto neschopnosť formulácie konkretizovaných právnych záverov bola vyplnená neadresnými všeobecnými východiskami skompilovaných rozhodnutí ESLP... Vo fungujúcom systéme všeobecného súdnictva by však základné a predovšetkým konkrétne, čiastkami peňazí vyjadrené primerané náhrady mal formulovať najvyšší súd, ktorého úlohou nie je v kasačných rozhodnutiach kompilovať rozhodnutia ESLP a prijímať vágne odkazy o tom, že náhrada nemajetkovej ujmy sa má opierať o konkrétne a preskúmateľné hľadiská, nemožno priznávať neprimerané čiastky v nepomere s náhradami ujmy na zdraví a živote a podobne. Formulácii takýchto symbolických hesiel bez konkrétnej peňažnej predstavy o výške odškodnenia v konkrétnom prípade chýba konkretizácia právneho názoru – konkrétnej judikatórnej normy o tom, čo je v tom či onom prípade primerané a čo by bolo možné relevantne využiť pri posúdení ďalšieho podobného prípadu... Najvyšším súdom nedopovedané a nekonštruktívne riešenia vedú k tomu, že sa nimi súdy nižšieho stupňa nevedia riadiť a v podstate sa od nich ani nemôžu odchýliť. Preto hľadajú únik k iným konkrétnym riešeniam a je paradoxné, že ich nachádzajú v rozhodnutiach ústavného súdu. Rovnako dopadla aj sťažovateľka (pozn. Slovenská republika), ktorá sa na poslednú chvíľu domáha zohľadnenia*

²³ Napr. Nález Ústavného súdu ČR, sp. zn. I. ÚS 2844/14, bod 56.

²⁴ Uznesenie Ústavného súdu SR z 27. 4. 2023, sp. zn. III. ÚS 224/2023.

konkretizovaného právneho záveru ústavného súdu v rozhodnutí č. k. III. ÚS 432/2020. Žiadny iný konkrétny prípad, ktorý by naplňal jej predstavy o čo najnižšej náhrade v rozhodnutiach všeobecných súdov, nebola schopná identifikovať.“ „Zastávame názor, že ak pociťujú niektorí predstavitelia súdnej moci potrebu striktných pravidiel pre účely určovania výšky náhrady nemajetkovej ujmy, nič nebráni tomu, aby sa súdna prax sama zhodla na zásadách, podľa ktorých bude rozhodované.“

Pre úplnosť dopĺňame (a neplatí to len vo vzťahu k rozhodovaniu o výške náhrady nemajetkovej ujmy podľa zákona č. 514/2003 Z. z.), že pri odškodňovaní nemajetkovej ujmy súdom nesvedčí bagatelizovanie závažnosti ujmy priznávaním nepriemerane nízkych, resp. žiadnych náhrad. „*Také rozhodovanie treba považovať za obchádzanie zákona i jeho účelu a pôsobí mnohokrát veľmi cynicky, bez citu pre elementárnu spravodlivosť.*“²⁵

Negatívnym javom v rozhodovacej praxi slovenských súdov naďalej zostáva priznávanie pomerne vysokých peňažných náhrad nemajetkovej ujmy verejným činiteľom. V tomto smere nám nie je zrejmé, prečo by mali byť práve verejní činitelia zvýhodňovaní oproti iným súkromným osobám, a to dokonca v prípadoch, ktoré majú pre súkromné osoby výrazne závažnejšie následky zásahu do nemajetkovej sféry. Napriek tomu, že k tejto problematike sa opakovane vyjadril aj Ústavný súd SR,²⁶ všeobecné súdy razia svoju vlastnú cestu.

Záverom (úvahy *de lege ferenda*)

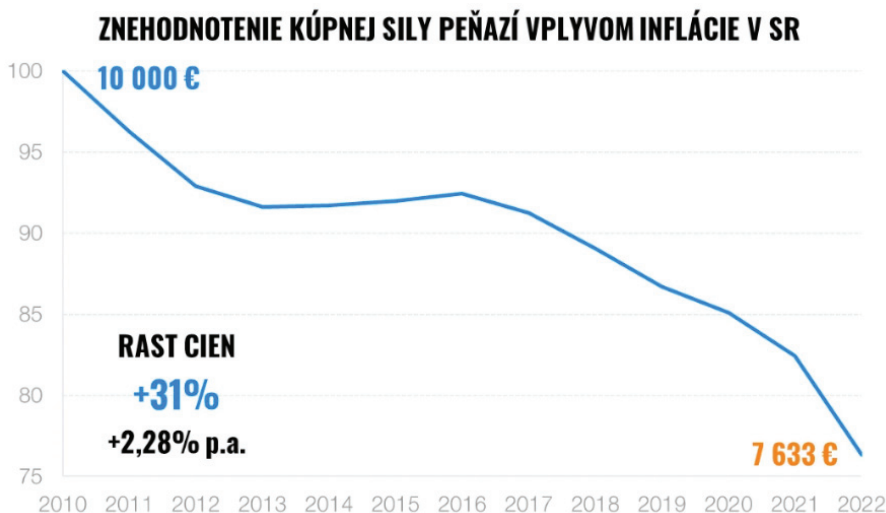
V kontexte primeranosti a spravodlivosti výšky primeraného zadosťučinenia kritizujeme najmä skutočnosť, že v rozhodovacej praxi súdy vôbec nezohľadňujú súčasnú hodnotu peňazí a priznávajú s odkazom na 10 až 15-ročné súdne rozhodnutia sumy relutárnych náhrad v rovnakej alebo dokonca nižšej výške. Vzhľadom na mimoriadne vysokú mieru inflácie by súdy mali zohľadňovať vo výške priznávaných náhrad aktuálne ekonomické štatistické ukazovatele, znehodnotenie peňazí a mali by primerane zvyšovať relutárnu náhradu, ktorá v dôsledku plynutia času nie je spôsobilá plniť pôvodnú funkciu, čo potvrdzuje nasledujúca tabuľka:²⁷

²⁵ Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 27. 8. 2019, sp. zn. 4Cdo/125/2019.

²⁶ Nález Ústavného súdu SR z 18. apríla 2013, sp. zn. IV. ÚS 492/2012-67: „*Z ústavného hľadiska je neakceptovateľné, aby všeobecné súdy privilegovali pri rozhodovaní o výške náhrady nemajetkovej ujmy predstaviteľov verejnej moci pred inými (bežnými) občanmi s odôvodnením, že u nich je spôsobená ujma (automaticky) závažnejšia.*“

²⁷ Tabuľka finax. Elektronicky dostupné k 6. 7. 2022: <https://www.finax.eu/sk/blog/vysoka-inflacia-ako-ochranit-peniaze-a-majetok>.

Prenesené do hodnoty peňazí: za 10-tis. eur si dnes kúpite rovnaké množstvo tovaru, ktoré by vás na začiatku roka 2011 stálo 7 633 eur. Graf presne vystihuje znehodnocovanie kúpnej sily peňazí vplyvom inflácie za uplynulých 12 rokov. Inak povedané, ak ste počas tohto obdobia držali peniaze na bankovom účte alebo v hotovosti, kúpite si za ne dnes o 23,7 % menej tovaru. Alebo ak sa vám nepodarilo zhodnotiť úspory v priemere aspoň 2,28 % ročne, stratili ste. Reálna hodnota vašich úspor poklesla.

Nie je sporné, že o nároku na náhradu nemajetkovej ujmy rozhoduje výlučne súd na základe žaloby a v rozsahu jej žalobného nároku (*non ultra petitem*), rozhodnutím konštitutívnej povahy. Inými slovami povedané, ak súd právoplatným rozhodnutím nezaviazže žalovaného na náhradu nemajetkovej ujmy, žiadna pohľadávka žalobcu z titulu náhrady nemajetkovej ujmy neexistuje (logicky nemôže byť splatná a ani vymáhateľná). Tento záver potvrdzuje aj judikatúra,²⁸ podľa ktorej povinnosť zaplatiť náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch vzniká až na základe súdneho rozhodnutia, v ktorom je určená doba plnenia, a až uplynutím takto určenej lehoty splnenia sa žalovaný dostáva do omeškania.

Zákonodarca by mal preto pri rekonštrukcii súkromného práva túto skutočnosť reflektovať a umožniť priznať aj v prípade nárokov na zaplatenie nemajetkovej ujmy úrok z omeškania odo dňa nasledujúceho po dni:

- i. doručenia žaloby súdom rušiteľovi (eventuálne),
- ii. doručenia predžalobnej výzvy rušiteľovi zo strany poškodenej osoby, alebo
- iii. prijať iné vhodné legislatívne riešenie.

Súčasný legislatívny stav má za následok to, že žalované subjekty nie sú dostatočne motivované uzatvoriť so žalobcom mimosúdnu dohodu alebo súdny zmier, čo by mohlo aspoň čiastočne odbremeniť už aj tak preťažené a zahltené súdy. Taktiež bremeno dlhotrvajúceho súdneho konania ide takmer výlučne na ťarchu žalobcu, ktorý sa v prípade úspechu v súdnom spore k právoplatnému a vykonateľnému rozsudku dostáva spravidla až po niekoľkých rokoch bez toho, aby to malo akýkoľvek vplyv na výšku priznaného nároku.

²⁸ Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 24. 6. 1998, sp. zn. ICo/15/97, uverejnený v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR, zôšit 3, pod por. č. 45/2000.

Literatúra

- DOLEŽAL, T., MELZER, F. In MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář*. Svazek IX. Praha : Leges, 2018, s. 953 – 954. ISBN 978-80-7502-199-1
- DOLEŽAL, R. Sankční funkce náhrada újmy – punitive damages v českém právu? In *Právní rozhledy*, roč. 26, č. 8, 2018, s. 279. ISSN 1210-6410
- ELIÁŠ, K. a kol. *Velký akademický komentář*. 1. sv. Praha : Linde, 2008, s. 157. ISBN 978-80-7201-687-7
- HAJN, P. K přiměřenému zadostiučinění ve sporech o ochranu osobnosti. In *Bulletin advokacie*, roč. 33, č. 4, 2003, s. 7 – 12. ISSN 1210-6348
- KERECMAN, P. Právo na primerané zadostiučinenie a náhradu nemajetkovej ujmy v slovenskom právnom poriadku (2. časť – dokončenie). In *Justičná revue*, 58, 2006, č. 10, s. 1432 a nasl. ISSN 1335-6461
- KŮHN, Z. Má mít náhrada škody v soukromém právu sankční funkci? In HAVEL, B., PIHERA, V. (eds.) *Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Praha, Plzeň : Aleš Čeněk, 2010, s. 203 – 216. ISBN 978-80-7380-265-3
- LAZAR, J. a kol. *Základy občianskeho hmotného práva*. 2. zv. 2. vyd. Bratislava : Iura Edition, 2004, s. 557. ISBN 8080780846
- RYŠKA, M. Výše a účel náhrady nemajetkové újmy v penězích při ochraně osobnosti. In *Právní rozhledy*, č. 9, 2009, s. 305 a nasl. ISSN 1210-6410
- VOZÁR, J. Nemajetková ujma v súkromnom práve s akcentom na obchodný zákonník (pohľad na problematiku cez interpretačné pravidlo „efet utile“. In *XX. Karlovarské právnické dny : XX. Karlsbader Juristentage*. Praha : Leges, 2012, s. 352 – 364
- VOZÁR, J. § 11 – 16 Občianskeho zákonníka : výklad k uvedeným paragrafom OZ : (Ochrana osobnosti: Osobnostné práva, Záonné licencie, Právne prostriedky ochrany osobnosti, Postmortálna ochrana osobnosti, Zodpovednosť za škodu). In ŠTEVČEK, M. et al. *Občiansky zákonník : komentár : I. a II. zväzok*. 2. aktualizované vyd. Praha : C. H. Beck, 2019, s. 62 – 99. ISBN 978-80-7400-770-5
- Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku. Praha : Vláda ČR, 2012, s. 578
- Nález Ústavného soudu ČR, sp. zn. I. ÚS 1586/09
- Nález Ústavného soudu ČR, sp. zn. I. ÚS 833/19
- Nález Ústavného soudu ČR, sp. zn. I. ÚS 2844/14
- Rozsudok Najvyššieho soudu ČR, sp. zn. 23 Cdo 3704/2011
- Rozsudok Najvyššieho soudu ČR, sp. zn. 25 Cdo 1752/2019
- Rozsudok Najvyššieho soudu SR, sp. zn. 1Co/15/97
- Uznesenie Najvyššieho soudu SR, sp. zn. 4Cdo/125/2019
- Rozsudok Najvyššieho soudu SR, sp. zn. 4 Cdo 139/2011
- Rozsudok Krajského soudu v Trnave, sp. zn. 9Co/423/2012